

Veranderagenda

Audit

Stuurgroep Publiek Belang

Continuïteitsgids

De controlerend accountant en de
beoordeling van de continuïteit

September 2021

Dit document bevat bladwijzers en hyperlinks

Adobe Acrobat bladwijzers - toetsencombinatie "Ctrl-b"

tekst is een interne document- of externe hyperlink

Veranderagenda

Audit

Continuïteit

Over deze publicatie

Deze publicatie is een uitgave van de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants. De inhoud is tot stand gekomen op initiatief van de Stuurgroep Publiek Belang en onder verantwoordelijkheid van de werkgroep Continuïteit.

Deze publicatie is samengesteld voor leden en derden. De publicatie heeft geen status in het kader van de beroepsuitoefening, wel kan worden verwezen naar publicaties die een dergelijke status wel hebben.

© 2021

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming.

Inhoud

1	Doel en functie van de Continuïteitsgids.....	4
2	Het begrip continuïteit.....	5
3	Het belang van een oordeel over continuïteit.....	6
4	Gerede twijfel over de continuïteit.....	8
5	Informatie in jaarrekening en bestuursverslag inzake continuïteit.....	10
6	De beoordeling van de accountant over continuïteit.....	11
7	De werkzaamheden van de accountant.....	12
8	Opdrachtacceptatie / continuering.....	14
9	Risico-inschattingswerkzaamheden.....	15
10	De beoordeling door het management.....	16
11	De noodzaak tot aanvullende controlewerkzaamheden.....	17
12	De uitvoering van aanvullende controlewerkzaamheden.....	19
13	Evalueren van de uitkomsten van de aanvullende controlewerkzaamheden.....	20
14	De controleverklaring bij een onzekerheid van materieel belang.....	22
15	De controleverklaring bij discontinuïteit en overige continuïteitsonzekerheid.....	23
16	Communicatie met de met governance belaste personen.....	24
	Bijlage 1: Corporate Governance Code en continuïteit (hoofdstuk 5).....	26
	Bijlage 2: Paragraaf A3 bij Standaard 570 (hoofdstuk 9).....	27
	Bijlage 3: Nadere uitwerking van aanvullende controlemaatregelen (hoofdstuk 12).....	28

1 Doel en functie van de Continuïteitsgids

Deze Continuïteitsgids is bedoeld om de controlerend accountant te ondersteunen bij de beoordeling van de continuïteit van de gecontroleerde entiteit.

Controlerend accountants hebben een belangrijke rol in de financiële keten. De verwachtingen van gebruikers van de jaarrekening met betrekking tot de werkzaamheden van de accountant zijn dan ook hoog, ook op het gebied van continuïteit. Het lukt accountants niet altijd deze waar te maken. Afgezien van de vraag of de verwachtingen te hoog zijn of de kwaliteit van de controle te laag, is het (voort)bestaan van uiteenlopende verwachtingen over de rol van de accountant zeer onwenselijk. Accountants moeten actief uitdragen wat de samenleving van hen mag verwachten. Vanuit deze gedachte heeft de werkgroep continuïteit van de Stuurgroep Publiek Belang deze Continuïteitsgids opgesteld. Hierin geeft zij aan wat accountants op dit moment doen ten aanzien van continuïteit, gebaseerd op de huidige wet- en regelgeving.

Deze Continuïteitsgids is in de eerste plaats bedoeld om de accountant te ondersteunen bij het uitvoeren van werkzaamheden op basis van de huidige wet- en regelgeving en te helpen de kwaliteit van deze werkzaamheden te bevorderen. De gids licht toe welke stappen accountants en hun organisaties dienen te zetten op het gebied van continuïteit, en vat daarmee de huidige manier van werken samen. Daarnaast zal deze gids, als onderdeel van de gereedschapskist van de accountant, de basis vormen voor gesprekken met beroepsgenoten en stakeholders over wat van een accountant kan worden verwacht (en wat niet).

Ook in de toekomst zal de accountancysector in gesprek moeten blijven over de verwachtingen van stakeholders en wat nodig is om deze blijvend waar te maken. Inspanningen gericht op het verder verkleinen van de verwachtings-, dan wel prestatiekloof. Deze stakeholders zijn onder andere (vertegenwoordigers van) de gebruikers en opstellers van financiële verantwoordingen, de regelgevende instanties en de toezichthouder.

2 Het begrip continuïteit

Continuïteit betreft het voortbestaan van een organisatie, op korte en op langere termijn. In de praktijk is sprake van een continuüm (glijdende schaal).

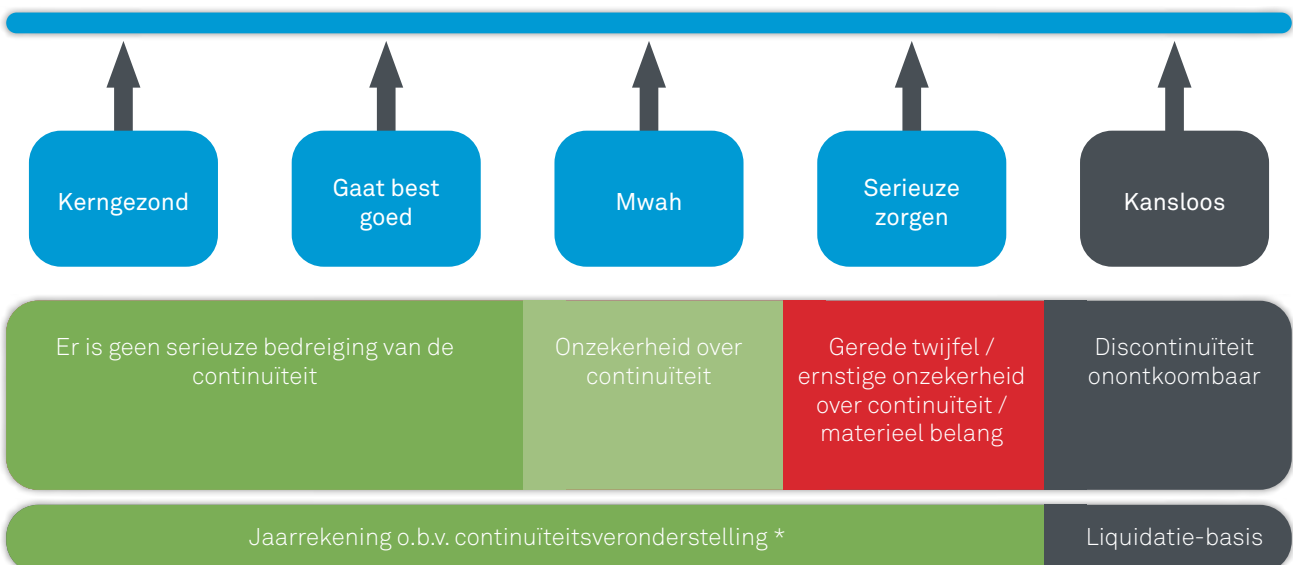
De continuïteit van een organisatie betreft het voortbestaan daarvan, zowel op de korte termijn als op de langere termijn. Op de langere termijn bestaat een relatie tussen continuïteit of toekomstbestendigheid en de langetermijnwaardecreatie van de organisatie.

In de praktijk beweegt de continuïteit van een organisatie op de korte termijn zich tussen 'kernegezond' als uiterste aan de ene kant, en 'onontkoombare discontinuïteit' als uiterste aan de andere kant. Alles daartussen is een continuüm, een doorlopende lijn. Dit continuüm laat zich in

de wet- en regelgeving (vanzelfsprekend) lastig vangen. Gecombineerd met de terminologie in de huidige wet- en regelgeving is de toepassing van het continuïteitscontinuüm op de jaarrekening hieronder als volgt te visualiseren.

De 'overgang' van de ene fase naar de andere fase is niet eenduidig en vereist professionele oordeelsvorming. In de volgende hoofdstukken gaan we daar nader op in.

Het continuïteitscontinuüm

Figuur 1: het continuïteitscontinuüm

* zie pagina 6

3 Het belang van een oordeel over continuïteit

Faillissementen kunnen grote maatschappelijke schade veroorzaken en het publiek vertrouwen in de financiële keten schaden. Daarom is een oordeel over de continuïteit door zowel het management als de accountant van belang.

Faillissementen kunnen grote maatschappelijke schade veroorzaken en het publiek vertrouwen in de financiële keten schaden. Dit wordt versterkt wanneer de rapportering over de (dis)continuïteit van de onderneming in jaarverslagen en/of de daarbij afgegeven controleverklaringen in de ogen van gebruikers onvoldoende was. In deze situaties wordt door gebruikers gekeken naar het management én naar de accountant, aangezien accountants een belangrijke onafhankelijke en toetsende rol in het financiële systeem vervullen. Hun verantwoordelijkheid bevat ook het concluderen of er sprake is van een onzekerheid van materieel belang met betrekking tot de mogelijkheid van de onderneming om haar continuïteit te handhaven.

De kwaliteit van de financiële verantwoording is een product van de hele financiële keten. Deze bestaat uit een aantal actoren, die binnen hun eigen domein een belangrijke rol spelen in het realiseren en borgen van die kwaliteit.

De accountant is onderdeel van deze financiële keten en daarmee niet de enige die een verantwoordelijkheid heeft voor de beoordeling van de continuïteitsveronderstelling inclusief de toereikende toelichtingen daarover. De primaire verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de bestuurder en interne toezichthouder.

Voor het management van een organisatie kan het uitdagend zijn om te beslissen of uitgaan van continuïteit, ofwel het hanteren van de continuïteitsveronderstelling, gerechtvaardigd is. Voor de accountant ligt de uitdaging in het concluderen of dit uitgangspunt terecht is gekozen en of er sprake is van een onzekerheid van materieel belang daaromtrent. De toekomst is immers per definitie onzeker, en het management en de accountant kunnen niet alle toekomstige gebeurtenissen inschatten.

Ontwikkelingen als de snel veranderende (financiële) markten, de invloed van innovatie en digitalisering, de (gedeeltelijk onbekende) gevolgen van de Covid-19-pandemie en de vergroening van de economie door klimaatmaatregelen vergroten in toenemende mate de kans dat in bepaalde sectoren of individuele ondernemingen de continuïteitsveronderstelling onder druk komt te staan. Dit kan de inschatting van het management en de controle hierop door de accountant extra relevant en ook extra complex maken.

Voor het management van een organisatie kan het uitdagend zijn om te beslissen of uitgaan van continuïteit, ofwel het hanteren van de continuïteitsveronderstelling, gerechtvaardigd is. Voor de accountant ligt de uitdaging in het concluderen of dit uitgangspunt terecht is gekozen en of er sprake is van een onzekerheid van materieel belang.

4 Gerede twijfel over de continuïteit

Er is sprake van gerede twijfel over de continuïteit indien er sprake is van een verhoogd risico dat de entiteit niet aan zijn verplichtingen zal kunnen voldoen, maar er wel een reële kans is dat het geheel der werkzaamheden kan worden voortgezet.

De in de wet- en regelgeving gehanteerde terminologie inzake het bestaan van gerede twijfel over de continuïteit sluit niet naadloos op elkaar aan. Onderstaande tabel geeft de kern van de verschillende formuleringen weer.

Art. 2:384, lid 3 BW	'de continuïteitsveronderstelling is aan gerede twijfel onderhevig'
RJ 170.3	' ernstige onzekerheid over de continuïteit'
Standaard 570	' onzekerheid van materieel belang met betrekking tot gebeurtenissen of omstandigheden die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de continuïteit'

Hoewel de omschrijvingen verschillen, hebben ze eenzelfde betekenis (aldus ook RJ 170.106).

Voor wat betreft de duiding van het begrip **onzekerheid van materieel belang** is in Standaard 570 het volgende opgenomen: er is sprake van een onzekerheid van materieel belang wanneer de omvang van de mogelijke impact ervan en de waarschijnlijkheid dat zij zich voordoet van dien aard is dat, op grond van de oordeelsvorming van de accountant, een **passende toelichting over de aard en implicaties van de onzekerheid noodzakelijk** is.

De hieraan gekoppelde toelichtende paragraaf A24/25 zegt hier echter over dat er ook **situaties** kunnen bestaan waarbij **geen sprake is van een onzekerheid van materieel belang, maar** dat er **toch adequate toelichting** dient te worden gegeven over gebeurtenissen of omstandigheden die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven.

Daarmee kan geconcludeerd worden dat er bij materiële onzekerheid zéker een toelichting dient te worden gegeven. Ook is duidelijk dat indien er een aanleiding is om een toelichting op te nemen, niet per se de conclusie kan worden getrokken dat sprake is van materiële onzekerheid.

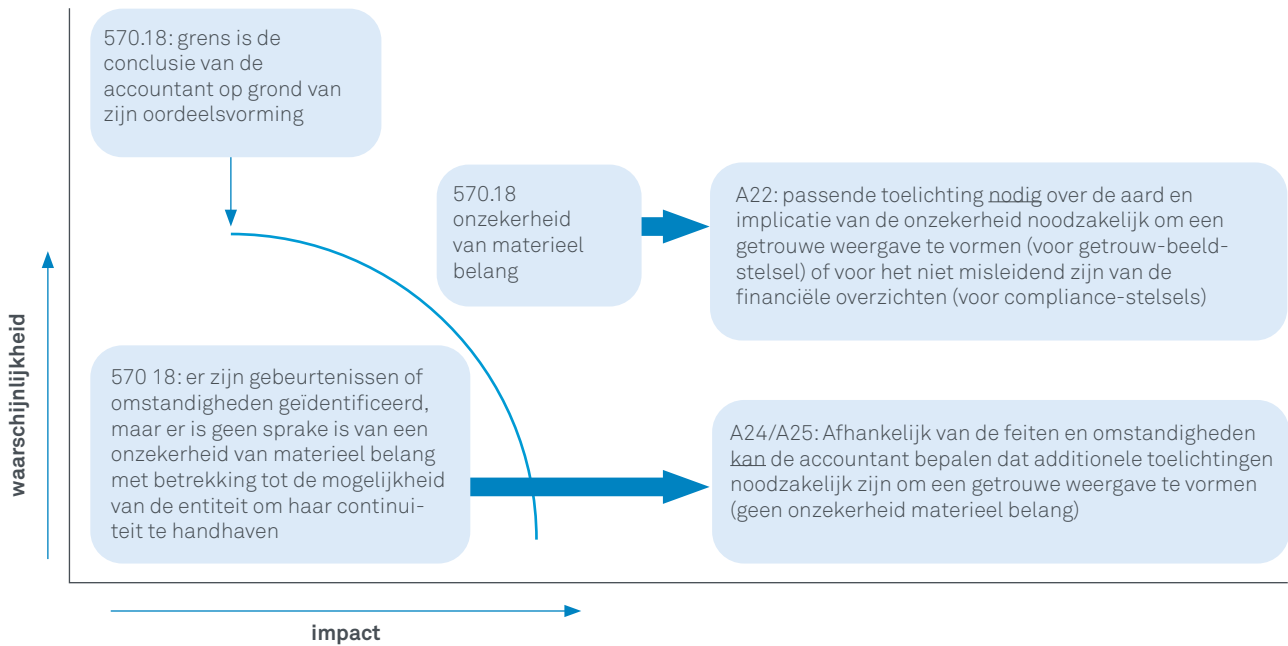
➔ *Als voorbeeld van 'waarschijnlijkheid' en 'impact'*

De continuïteit kan afhankelijk zijn van de aanvullende medewerking van belanghebbenden, zoals verdere kredietverlening door banken of versterking van het eigen vermogen door aandeelhouders. Ook kan het - om te kunnen overleven - nodig zijn om kopers te vinden voor bepaalde bedrijfsonderdelen.

Schematisch is voornoemde weer te geven zoals in figuur 2 op de volgende pagina.

Standaard 570.18 en A22 - onzekerheid van materieel belang

Figuur 2 Duiding onzekerheid van materiaal belang

Zoals uit het continuïteitscontinuüm (hoofdstuk 2) blijkt, is bij de beoordeling over continuïteit vooral de overgang van belang van:

- **'Onzekerheid over de continuïteit'** naar **'Gerede twijfel over de continuïteit'**.

Bij **'gerede twijfel'** wordt de jaarrekening nog wel opgesteld op basis van het continuïteitsbeginsel, maar is sprake van een onzekerheid van materieel belang inzake de handhaving van de continuïteit. Dit leidt tot de noodzaak de onzekerheid over de continuïteit zowel in de toelichting als in de controleverklaring te verwoorden.

- **'Gerede twijfel over de continuïteit'** naar **'Discontinuïteit is onontkoombaar'**.

Zodra discontinuïteit onontkoombaar is, dient de jaarrekening niet langer te worden opgesteld op basis van het continuïteitsbeginsel. In plaats daarvan wordt bij de waardering van activa en verplichtingen uitgegaan van liquidatie van de entiteit.

5 Informatie in jaarrekening en bestuursverslag over continuïteit

In een situatie van gerede twijfel is een toelichting hierop in de jaarrekening en het bestuursverslag noodzakelijk. Ook zonder gerede twijfel is het gewenst, maar niet noodzakelijk, dat het bestuur ingaat op de continuïteit of toekomstbestendigheid van de organisatie, op korte en op langere termijn.

De wet stelt dat de **jaarrekening**, volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd, een zodanig inzicht geeft dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, alsmede voor zover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon (art. 2: 362 lid 1 BW). In de omstandigheden waarin er geen sprake is van gerede twijfel, kan het daarom toch nodig zijn dat het management in het kader van het verschaffen van dit inzicht een aanvullende toelichting geeft omtrent de veronderstellingen, inclusief onzekerheden, met betrekking tot de toegepaste continuïteitsveronderstelling.

Zodra zich een situatie voordoet waarin sprake is van gerede twijfel, is het **verplicht** in de toelichting van de jaarrekening een algemene uiteenzetting te geven van de omstandigheden waarin de rechtspersoon verkeert (RJ 170.305, IAS 1.25). Uit deze toelichting dient te blijken welke onzekerheden bestaan en welke reële kans aanwezig is dat de entiteit kan voortbestaan.

In het **bestuursverslag** geeft het management een evenwichtige en volledige analyse van een aantal aspecten waaronder:

- de toestand op balansdatum (solvabiliteit en liquiditeit);
- de voornaamste risico's en onzekerheden inclusief de bereidheid deze al dan niet af te dekken en een beschrijving van de maatregelen ter beheersing

daarvan en de verwachte impact. Hieronder vallen onder meer de risico's en onzekerheden die betrekking hebben op de financiële positie;

- de kasstromen en financieringsbehoeften; en
- de toekomstparagraaf. Hierin doet het management onder andere mededelingen over de verwachte gang van zaken met betrekking tot financiering en omstandigheden waarvan de ontwikkeling van omzet en rentabiliteit afhankelijk is (voor zover gewichtige belangen zich hiertegen niet verzetten).

In het kader van de hiergenoemde algemene verplichtingen kan een toelichting op continuïteit in het bestuursverslag passend of noodzakelijk zijn. De Stuurgroep Publiek Belang heeft in haar White Paper Continuïteit (december 2018) bepleit dat in het bestuursverslag altijd een paragraaf 'Toekomstbestendigheid' wordt opgenomen, met onder meer een weergave van de risico's, onzekerheden en veronderstellingen op de korte termijn (12 maanden na de opmaakdatum) en de langere termijn.

De Nederlandse Corporate Governance Code stelt daarnaast voor beursgenoteerde ondernemingen specifieke eisen aan de informatieverschaffing over continuïteit en langetermijnwaardcreatie (zie [bijlage 1](#)).

6 De beoordeling van de continuïteit door de accountant

De accountant dient bij de controle van een jaarrekening vast te stellen of er een onzekerheid van materieel belang is die kan leiden tot gerede twijfel over de continuïteit van de gecontroleerde entiteit. Maar dat oordeel kent beperkingen.

Accountants vervullen een onafhankelijke, toetsende rol in het financiële systeem, doordat zij financiële informatie van het management controleren en daarover rapporteren. De accountant is op het gebied van continuïteit van gecontroleerde ondernemingen verantwoordelijk voor:

- het verkrijgen van **voldoende en geschikte controle-informatie** om de geschiktheid vast te stellen van de continuïteitsveronderstelling, zoals gehanteerd door het management bij het opstellen en presenteren van de financiële overzichten;
- het **concluderen** of er sprake is van een onzekerheid van materieel belang die kan leiden tot gerede twijfel over de continuïteit van de gecontroleerde entiteit;
- het **evalueren** van de toelichtingen over continuïteit door de onderneming; alsmede
- het **passend communiceren** over de situatie en de uitgevoerde werkzaamheden (bijvoorbeeld mondeling, via het accountantsverslag, in de algemene vergadering en in de controleverklaring).

De informatie die de accountant heeft om conclusies omtrent continuïteit op te baseren kent beperkingen. Het moment waarop een onzekerheid omtrent continuïteit omslaat in een 'materiele onzekerheid' is een zeer subjectieve schatting. De kaders die aangeven wanneer er wel of geen sprake is van een materiële onzekerheid bieden ruimte voor interpretatie. In concrete casussen, met verschillende scenario's, onzekerheden en aannemelijkheid van uitkomsten, kunnen verschillende conclusies worden getrokken. Als in de jaarrekening en controleverklaring **geen melding** wordt gemaakt van onzekerheden

over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling, vormt dat nog **geen garantie** van de continuïteit van de onderneming. De gebruikers mogen er **wel** van uit gaan dat de conclusies zijn gebaseerd op **adequate oordeelsvorming** door management en accountant, op basis van relevante informatie die beschikbaar was op het moment van opstellen en controleren van de jaarstukken (jaarrekening en bestuursverslag).

Een dilemma betreft de beperkte mogelijkheden van de accountant om te rapporteren over continuïteit. De accountant kan doorgaans geen andere informatie rapporteren die onder verantwoordelijkheid van het management valt dan die het management zelf heeft gerapporteerd. Dit betekent dat de accountant zelfstandig alleen extra informatie kan communiceren als er sprake is van een materiële onzekerheid. Rapportage over ontwikkelingen en/of problematiek rondom continuïteit vervalt daarmee grotendeels tot een binair model.

De accountant kan wel het management proberen ertoe te bewegen extra informatie op te nemen in de jaarrekening.

7 De werkzaamheden van de accountant

Standaard 570 Continuïteit beschrijft de werkzaamheden van de accountant.

In de volgende hoofdstukken worden de werkzaamheden van de accountant rondom de controle van de toegepaste continuïteitsveronderstelling en de rapportage daarover weergegeven, uitgaande van de bestaande regelgeving. Daarbij wordt ingegaan op belangrijke aspecten bij de toepassing van deze veronderstelling, zowel voor de accountant als voor het management.

De werkzaamheden zijn beschreven in Standaard 570. In de navolgende hoofdstukken worden deze werkzaamheden besproken:

Hoofdstuk	Onderwerp	Behandeling in Standaard 570
8.	Opdrachtacceptatie / continuering	
9.	Risico-inschattingswerkzaamheden	Par. 10 – 11, A3 – A7
10.	De beoordeling door het management	Par. 12 – 15, A8 – A15
11.	De noodzaak tot aanvullende controlewerkzaamheden	Par. 16, A16 – A20
12.	De uitvoering van aanvullende controlewerkzaamheden	Par. 16, A16 – A20
13.	Evaluëren van de uitkomsten van de aanvullende controlewerkzaamheden	Par. 17 – 18, A21 – A22
14.	De controleverklaring bij een onzekerheid van materieel belang	Par. 19, 22 – 24, A23, A28 – A35
15.	De controleverklaring bij discontinuïteit en overige continuïteitsonzekerheid	Par. 20 – 21, A24 – A 27
16.	Communicatie met de met governance belaste personen	Par. 25

Faillissementen kunnen grote maatschappelijke schade veroorzaken en het publiek vertrouwen in de financiële keten schaden. Daarom is een oordeel over de continuïteit door zowel het management als de accountant van belang.

8 Opdrachtacceptatie / continuering

Reeds bij de opdrachtacceptatie en continuering van de opdracht is het noodzakelijk dat de accountant zich een eerste oordeel vormt over de continuïteit.

In de afwegingen die aan de orde zijn bij het accepteren en continueren van een opdracht, heeft de accountant al aandacht voor het thema continuïteit. De accountant verkrijgt een beeld bij de mogelijkheden van de te controleren organisatie om haar continuïteit te handhaven. Vrij vertaald komt dit neer op zicht krijgen op de mogelijkheden van de entiteit om aan haar verplichtingen te (blijven) voldoen en onzekerheden die in dat kader aan de orde zijn.

Bronnen die de accountant daarbij kan gebruiken zijn onder andere:

- recente openbare financiële verslaggeving van de organisatie met eventueel afgegeven oordelen van een accountant;
- externe informatie over ontwikkelingen in de branche waar de organisatie actief is;
- interne cijfers en (liquiditeits)prognoses en businessplannen met toelichting daarbij van het management;
- andere externe bronnen zoals eventueel beschikbare analistenrapporten en/of informatie uit de media, voorgaande (controle)informatie;
- eerdere ervaringen opgedaan bij andere relevante opdrachten.

Op basis van de verzamelde informatie kan de accountant inschatten **welke controle-inspanning en deskundigheid passend zal zijn** om te komen tot adequate oordeelsvorming over de continuïteit van de onderneming. De accountant weegt hierbij ook af of inzet van specialis-

ten noodzakelijk is en of aanvullende kwaliteitswaarborgen die binnen de accountantsorganisatie van toepassing kunnen zijn aan de orde komen, zoals bijvoorbeeld consultaties en/of inzet van een opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordelaar. In deze fase is het ook nuttig dat de accountant een beeld krijgt bij de tot dusverre door het management opgestelde onderbouwing van de continuïteitsveronderstelling.

Bovenstaande informatie zal door de accountant worden meegewogen in de besluitvorming om een opdracht te aanvaarden of te continueren.

9 Risico-inschattingswerkzaamheden

De accountant dient een risicoanalyse uit te voeren gericht op het risico dat er gerede twijfel bestaat over de continuïteit. Standaard 570 geeft diverse voorbeelden van relevante gebeurtenissen of omstandigheden die hierbij een rol spelen.

Na het besluit om de opdracht te accepteren en/of te continueren, verricht de accountant verdere risico-inschattingswerkzaamheden. Deze helpen bij het vaststellen of het hanteren van de continuïteitsveronderstelling door het management een probleem vormt of kan vormen en wat de impact hiervan is op de planning van de controle. Deze werkzaamheden bieden tevens de gelegenheid voor tijdige besprekingen met het management, waaronder de bespreking van plannen en oplossingen van het management voor reeds geïdentificeerde continuïteitsproblemen. De risico-inschattingswerkzaamheden verricht de accountant overigens niet alleen aan het begin van de controle. De accountant **dient gedurende de gehele controle alert te blijven** op controle-informatie inzake gebeurtenissen of omstandigheden die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de continuïteit.

In **bijlage 2** zijn de voorbeelden opgenomen van gebeurtenissen of omstandigheden die tot gerede twijfel over de continuïteit kunnen leiden, zoals genoemd in Standaard 570.

Het beoordelen van het al dan niet aanwezig zijn van deze gebeurtenissen of omstandigheden is een stap in de risicoanalyse. Een stap die leidt tot de conclusie of er wel of geen sprake is van risico-indicatoren die wellicht kunnen duiden op daadwerkelijk aanwezig zijn van een verhoogd risico op het gebied van continuïteit. In deze fase wordt echter nog geen conclusie getrokken of dit wel of niet aan de orde is. Het aanwezig zijn van deze risico-indicatoren betekent wel dat er verdieping van de werkzaamheden aan de orde is, mede gericht op deze factoren.

Het consistent verifiëren of bij een opdracht wel of geen sprake is van een of meerdere factoren zoals weergegeven in **bijlage 2**, achten we een good practice. Deze lijst is echter niet limitatief. Aanvullingen kunnen passend worden geacht, zoals bijvoorbeeld het in de beoordeling meenemen van de vraag of de desbetreffende onderneming bij haar financier onder bijzonder beheer valt.

Na het uitvoeren van de risico-inschattingswerkzaamheden, concludeert de accountant of er gebeurtenissen of omstandigheden zijn geïdentificeerd die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven.

10 De beoordeling door het management

Het management dient zelf een beoordeling te maken van de aanvaardbaarheid van de continuïteitsveronderstelling, uitgaande van een periode tot ten minste twaalf maanden na balansdatum. De accountant dient ook relevante informatie na die datum bij zijn oordeel te betrekken.

Zoals aangegeven in **hoofdstuk 3**, dient het management een beoordeling te maken van de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven. Dit is een cruciaal element voor de accountant om inzicht te krijgen in de wijze waarop het management de continuïteitsveronderstelling hanteert. De aard en diepgang van deze beoordeling is afhankelijk van de specifieke feiten en omstandigheden. Dit betekent dat het management in bepaalde omstandigheden ook kan volstaan met een minder vergaande beoordeling. **In geen geval is het aan de accountant om het ontbreken van een beoordeling van het management alsnog recht te zetten.**

Indien de beoordeling door het management van de continuïteit van de entiteit een periode bestrijkt van minder dan twaalf maanden vanaf de einddatum van de financiële overzichten (de balansdatum), dient de accountant het management te verzoeken om de beoordelingsperiode uit te breiden tot ten minste twaalf maanden vanaf die datum. In de praktijk is het echter **good practice om als termijn twaalf maanden vanaf het opstellen van de jaarrekening te hanteren.**

Bij het evalueren van de beoordeling door het management, dient de accountant te overwegen of alle relevante informatie is betrokken waarvan de accountant als gevolg van de controle kennis heeft. Dit omvat daarmee ook informatie na de genoemde twaalf maanden na balansdatum die redelijkerwijs indicatief is voor gebeurtenissen of omstandigheden die mogelijk leiden tot gerede twijfel omtrent de continuïteitsveronderstelling.

Indien het management niet bereid is zijn beoordeling te maken (of uit te breiden) wanneer het daar door de accountant om verzocht wordt, dient de accountant de implicaties voor de controleverklaring te overwegen. Dit kan mogelijk leiden tot een oordeel met beperking of een oordeelonthouding in de controleverklaring. Bijvoorbeeld in het geval de accountant zelf niet de mogelijkheid heeft om voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen inzake de continuïteitsveronderstelling. Denk aan het ontbreken van controle-informatie over het bestaan van plannen die het management heeft opgesteld.

11 De noodzaak tot aanvullende controlewerkzaamheden

Indien de accountant op basis van de risico-inschattingswerkzaamheden en de evaluatie van de beoordeling door het management, gebeurtenissen of omstandigheden identificeert die kunnen leiden tot gerede twijfel over de continuïteit, dienen aanvullende controlewerkzaamheden te worden uitgevoerd.

De risico-inschattingswerkzaamheden door de accountant (**hoofdstuk 9**) en de evaluatie van de beoordeling van het management (**hoofdstuk 10**) kunnen de volgende uitkomsten hebben:

1. Er zijn **geen** gebeurtenissen geïdentificeerd die **gerede twijfel** kunnen doen ontstaan over de continuïteit.
2. Er zijn gebeurtenissen geïdentificeerd die **gerede twijfel** kunnen doen ontstaan over de continuïteit.
3. Er zijn gebeurtenissen geïdentificeerd die leiden tot de situatie dat discontinuïteit **onontkoombaar** is.

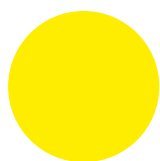
In het eerste geval is het voor de accountant niet nodig om aanvullende werkzaamheden uit te voeren. In het derde geval is het niet langer toegestaan de jaarrekening op te maken op basis van het continuïteitsbeginsel (zie **hoofdstukken 2** en **4**).

In het tweede geval dient de accountant door middel van het uitvoeren van aanvullende controlewerkzaamheden vast te stellen of er inderdaad sprake is van gerede twijfel. Of dat, om in de terminologie van Standaard 570 te blijven, er sprake is van 'onzekerheid van materieel belang gerelateerd aan gebeurtenissen en omstandigheden die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven'.

In **hoofdstuk 12** worden deze aanvullende controlewerkzaamheden beschreven.

Het management dient een beoordeling te maken van de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven. Dit is een cruciaal element voor de accountant om inzicht te krijgen in de wijze waarop het management de continuïteitsveronderstelling hanteert.

12 De uitvoering van aanvullende controlewerkzaamheden

Aanvullende controlewerkzaamheden hebben in het bijzonder betrekking op het evalueren van de plannen van het management voor toekomstige maatregelen en de analyse van kasstroomprognoses. Ook vraagt de accountant het management om een schriftelijke bevestiging van de plannen en de haalbaarheid daarvan.

Indien de accountant gebeurtenissen of omstandigheden heeft geïdentificeerd die kunnen leiden tot **gerede twijfel** over de continuïteit, voert de accountant op basis van paragraaf 16 van Standaard 570 de volgende **aanvullende controlewerkzaamheden** uit:

- het management (alsnog) verzoeken zijn continuïteitsbeoordeling te maken, indien nog niet gedaan (zie **hoofdstuk 10**);
- het evalueren van de plannen/maatregelen van het management om de continuïteit te verbeteren, het evalueren of de uitkomsten van deze plannen de situatie waarschijnlijk kunnen verbeteren en of de plannen van het management in de gegeven omstandigheden haalbaar zijn;
- als de entiteit een kasstroomprognose heeft opgesteld en analyse van de prognose een significante factor is in het kader van de evaluatie van de managementplannen voor toekomstige maatregelen:
 - het evalueren van de betrouwbaarheid van de onderliggende gegevens die zijn gegenereerd om de prognose op te stellen; en
 - het vaststellen of er adequate onderbouwing is voor de veronderstellingen die aan de prognosten grondslag liggen
- het nagaan of eventuele aanvullende feiten of informatie beschikbaar zijn gekomen sinds de datum waarop het management zijn beoordeling heeft gemaakt;

- het verzoeken om schriftelijke bevestigingen van het management en, in voorkomend geval, van de met governance belaste personen, met betrekking tot hun plannen voor toekomstige maatregelen en de haalbaarheid van deze plannen.

In **bijlage 3** noemen we in aanvulling op Paragraaf 16 van Standaard 570 nog andere specifieke aanvullende controlewerkzaamheden.

13 Evalueren van de uitkomsten van de aanvullende controlewerkzaamheden

Indien wordt geconcludeerd dat sprake is van een onzekerheid van materieel belang (gerede twijfel) inzake de continuïteit, dient de accountant vast te stellen dat de relevante gebeurtenissen of omstandigheden die hiertoe hebben geleid, de plannen van het management, en het bestaan van gerede twijfel adequaat zijn toegelicht. Ook bij continuïteitsonzekerheid die niet van materieel belang is, dient de accountant vast te stellen dat de toelichting adequaat is.

Op basis van de evaluatie van de uitkomsten van de aanvullende controlewerkzaamheden zijn vier conclusies mogelijk:

1. Het toepassen van de continuïteitsveronderstelling door het management is niet passend, omdat discontinuïteit **onontkoombaar** is (zie **hoofdstukken 2 en 4**).
2. Er is sprake van **gerede twijfel** inzake de continuïteit, omdat de entiteit niet meer op eigen kracht aan zijn verplichtingen zal kunnen voldoen, maar er wel een reële kans is dat het geheel der werkzaamheden kan worden voortgezet (zie **hoofdstuk 4**).
Standaard 570 spreekt hier over een onzekerheid van materieel belang.
3. Er zijn gebeurtenissen of omstandigheden die leiden tot **onzekerheid over de continuïteit**, zonder dat sprake is van gerede twijfel. In termen van Standaard 570 is er dan geen onzekerheid van materieel belang.
4. Er is **geen** serieuze bedreiging van de continuïteit.

Deze vierdeling zien we terug in het continuïteitscontinuüm in **Figuur 1 in hoofdstuk 2**.

In het tweede geval stelt de accountant vast of de **jaarrekening** (zie **hoofdstuk 5**):

- een adequate toelichting geeft op de belangrijkste gebeurtenissen of omstandigheden die hebben geleid tot gerede twijfel, en de plannen van het management om met deze gebeurtenissen of omstandigheden om te gaan; en
- duidelijk toelicht dat er sprake is van een onzekerheid van materieel belang met betrekking tot gebeurtenissen of omstandigheden die leiden tot gerede twijfel over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven, en dat daardoor de entiteit mogelijk niet in staat zal zijn in het kader van de normale bedrijfsvoering haar activa te realiseren en haar verplichtingen na te komen.

Bij de controle betreft de accountant ook de informatie over continuïteit in het **bestuursverslag**.

Ook in het derde geval kan het ten behoeve van het inzichtvereiste of getrouwe beeld noodzakelijk zijn dat het management in de jaarrekening een toelichting geeft over de omstandigheden en onzekerheden (zie **hoofdstuk 5**). De accountant stelt vast dat de toelichting op dit punt adequaat is. Zie hiervoor **Figuur 2 in hoofdstuk 4**.

In de praktijk beweegt de continuïteit van een organisatie op de korte termijn zich tussen 'kernegezond' als uiterste aan de ene kant, en 'onontkoombare discontinuïteit' als uiterste aan de andere kant. Alles daartussen is een continuüm, een doorlopende lijn. Dit continuüm laat zich in de wet- en regelgeving (vanzelfsprekend) lastig vangen.

14 De controleverklaring bij een onzekerheid van materieel belang

In een situatie van een onzekerheid van materieel belang (=gerede twijfel), met een adequate toelichting in de jaarrekening, neemt de accountant in de controleverklaring een verplichte sectie 'Onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit' op. Indien de toelichting niet adequaat is, geeft de accountant een oordeel met beperking dan wel een afkeurend oordeel.

Als het management van de entiteit, in de situatie van een onzekerheid van materieel belang, **geen adequate toelichting** in de jaarrekening heeft opgenomen, dient de accountant:

- indien passend, een oordeel met beperking dan wel een afkeurend oordeel te formuleren; en
- in de sectie 'Basis voor ons oordeel met beperking (afkeurend oordeel)' van de controleverklaring te vermelden dat er sprake is van een onzekerheid van materieel belang die gereede twijfel kan doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven, en dat de financiële overzichten deze aangelegenheid niet adequaat toelichten.

In het geval dat de toelichting in de jaarrekening **wel adequaat** is, neemt de accountant in de controleverklaring een verplichte sectie 'Onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit' op. In deze sectie:

- Vestigt de accountant de aandacht op de door het management opgenomen toelichting op de jaarrekening waarin de onzekerheid ten aanzien van de continuïteit is beschreven, dat deze gebeurtenissen of omstandigheden aangeven dat er sprake is van een onzekerheid van materieel belang die gereede twijfel kan doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven; en
- Geeft de accountant aan dat zijn/haar oordeel niet is aangepast met betrekking tot de aangelegenheid.

De accountant kan ter aanvulling op de hiervoor vereiste minimuminformatie additionele informatie verschaffen om bijvoorbeeld uit te leggen:

- dat het bestaan van een onzekerheid van materieel belang fundamenteel is voor het begrip van de gebruikers van de financiële overzichten; of
- hoe de aangelegenheid is aangepakt in de controle.

15 De controleverklaring bij discontinuïteit en overige continuïteitsonzekerheid

Indien de jaarrekening ten onrechte is opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling, dient de accountant een afkeurend oordeel te formuleren.

Indien geen sprake is van een onzekerheid van materieel belang, zijn het opnemen van een paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden of het opnemen van een kernpunt van de controle over continuïteit mogelijk.

Indien het toepassen van de continuïteitsveronderstelling door het management niet passend is, omdat **discontinuïteit** onontkoombaar is (zie **hoofdstukken 2 en 4**), en de jaarrekening toch is opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling, dient de accountant een afkeurend oordeel te formuleren.

In de omstandigheid waarin de accountant concludeert dat er **geen sprake** is van een onzekerheid van **materieel belang** (geen gerede twijfel), **kan** de accountant een paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden opnemen om de aandacht op de door het management opgenomen toelichting omtrent de continuïteit te vestigen.

Indien er sprake is van een controle van de jaarrekening van een **organisatie van openbaar belang** (oob) of andere beursgenoteerde onderneming, kan de accountant besluiten om de controle van de geschiktheid van de toegepaste continuïteitsveronderstelling als een kernpunt van de controle (of 'Key Audit Matter' (KAM)) in de controleverklaring op te nemen. Hiermee kan de accountant meer transparantie verschaffen over de controle van de door het management toegepaste continuïteitsveronderstelling. In andere omstandigheden kan de accountant vergelijkbare informatie in de controleverklaring opnemen door het toevoegen van een paragraaf inzake overige aangelegenheden.

16 Communicatie met de met governance belaste personen

Als sluitstuk van de controle communiceert de accountant over zijn/haar bevindingen inzake continuïteit met de met governance belaste personen. Ook kan de accountant een toelichting geven in de algemene vergadering.

Mede op grond van Standaard 260 heeft de accountant een verantwoordelijkheid om te communiceren met de met governance belaste personen.

Een voorbeeld hiervan is het bespreken van de zienswijze van de accountant over de totstandkoming van toelichtingen omtrent de door het management toegepaste continuïteitsveronderstelling, inclusief de kwaliteit van onderliggende processen en informatie. Deze verantwoordelijkheid ontslaat het management overigens niet van zijn verantwoordelijkheden om de met governance belaste personen (tijdig) te informeren.

Tenzij alle met governance belaste personen bij het leiden van de entiteit betrokken zijn, dient de accountant aan de met governance belaste personen mededeling te doen van geïdentificeerde gebeurtenissen of omstandigheden die gereede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven.

De accountant deelt het volgende mee:

- of de gebeurtenissen of omstandigheden een onzekerheid van materieel belang vormen;
- of het hanteren van de continuïteitsveronderstelling door het management bij het opstellen en presenteren van de financiële overzichten passend is;
- of de desbetreffende toelichtingen in de financiële overzichten adequaat zijn; en
- waar van toepassing, de implicaties voor de controleverklaring.

Daar waar sprake is van de controle van de jaarrekening van een **oob** dient de accountant een verklaring in bij het audit comité, met daarin onder meer:

- de vermelding van en een toelichting bij oordelen over tijdens de controle vastgestelde gebeurtenissen of omstandigheden die aanzienlijke twijfel kunnen doen rijzen over het vermogen van de entiteit om haar continuïteit te handhaven;
- of deze gebeurtenissen of omstandigheden als materiële onzekerheid aan te merken zijn; en
- een samenvatting van alle garanties, comfort letters, gevallen van publieke interventie en andere steunmaatregelen die zijn meegenomen bij de beoordeling van de continuïteit.

Ook kan de accountant informatie delen omtrent de controle van de door het management gehanteerde continuïteitsveronderstelling in de **algemene vergadering**.

Tevens bestaat er een meldplicht ex art.12.1b van de EU-verordening aan de toezichthouder van de oob, bij een materiële bedreiging voor of twijfel over de continue werking van de oob.

Bijlagen

Bijlage 1:

Corporate Governance Code en continuïteit (hoofdstuk 5)

Met ingang van boekjaar 2017 schrijft de Nederlandse Corporate Governance Code voor dat in de bestuursverslagen van de entiteiten die onder de regels van de Code vallen aandacht wordt besteed aan langetermijnwaardecreatie en continuïteit. Daaronder vallen onder andere:

- Het bestuur ontwikkelt een visie op langetermijnwaardecreatie van de vennootschap en de met haar verbonden onderneming en formuleert een daarbij passende strategie.
- In het bestuursverslag geeft het bestuur een toelichting op zijn visie op langetermijnwaardecreatie en op de strategie ter realisatie daarvan en licht toe op welke wijze in het afgelopen boekjaar daaraan is bijgedragen. Daarbij wordt zowel van de korte als lange-termijnontwikkelingen verslag gedaan.
- Het bestuur legt in het bestuursverslag verantwoording af over de gevoeligheid van de resultaten van de vennootschap voor materiële wijzigingen in externe omstandigheden.
- Het bestuur verklaart in het bestuursverslag met een duidelijke onderbouwing dat:
 - het naar de huidige stand van zaken gerechtvaardigd is dat de financiële verslaggeving is opgesteld op going-concern-basis; en
 - in het verslag de materiële risico's en onzekerheden zijn vermeld die relevant zijn voor de continuïteitsverwachting van de vennootschap voor een periode van twaalf maanden na opstelling van het verslag.

In de Code wordt toegelicht dat verwacht wordt dat het bestuur vooruitblijkt naar de risico's die relevant zijn voor de continuïteit van de vennootschap. Het betreft zowel gesignaleerde materiële tekortkomingen als materiële risico's en onzekerheden die redelijkerwijs zijn te voorzien op het moment dat de verklaring wordt gegeven. De Code gaat uit van een periode startend 'na opstelling', in plaats van 'na einde boekjaar'.

De Code is van toepassing op:

- i. alle vennootschappen met statutaire zetel in Nederland waarvan de aandelen of certificaten van aandelen zijn toegelaten tot de handel op een gereguleerde markt of een daarmee vergelijkbaar systeem; en
 - ii. alle grote vennootschappen met statutaire zetel in Nederland (> € 500 miljoen balanswaarde) waarvan de aandelen of certificaten zijn toegelaten tot de handel op een multilaterale handelsfaciliteit of een daarmee vergelijkbaar systeem.
-

Bijlage 2:

Paragraaf A3 Standaard 570

(hoofdstuk 9)

Hieronder zijn voorbeelden opgenomen van gebeurtenissen of omstandigheden die, afzonderlijk of collectief, gereede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven.

Financiële gebeurtenissen of omstandigheden

- stand van de netto passiva of vlottende passiva;
- leningen met een vaste looptijd die de vervaldatum naderen zonder een realistisch uitzicht op vernieuwing of aflossing; of het bovenmatig steunen op korte termijnleningen voor de financiering van langlopende activa;
- aanwijzingen voor het intrekken van financiële ondersteuning door crediteuren;
- negatieve operationele kasstromen in historische of toekomstgerichte financiële overzichten;
- ongunstige belangrijke financiële verhoudingscijfers;
- substantiële operationele verliezen of significante daling van de waarde van activa die gebruikt worden om kasstromen te genereren;
- achterstanden in of onderbreking van dividenduitkeringen;
- onmogelijkheid om crediteuren op de vervaldata te betalen;
- onmogelijkheid om de voorwaarden van leningovereenkomsten na te leven;
- overschakeling van levering op krediet op levering onder rembours voor transacties met leveranciers;
- onmogelijkheid om financiering te verkrijgen voor ontwikkeling van essentiële nieuwe producten of voor andere essentiële investeringen.

Operationele gebeurtenissen of omstandigheden

- intenties van het management om de entiteit te liquideren of om activiteiten te beëindigen;
- het vertrek van kernpersonen in het management zonder dat in hun vervanging wordt voorzien;
- het verlies van een belangrijke markt, belangrijke klant(en), franchiseconcessie, licentie, of belangrijke leverancier(s);
- arbeidsconflicten;
- tekorten aan belangrijke voorraden;
- het opkomen van een zeer succesvolle concurrent.

Overige gebeurtenissen of omstandigheden

- het niet naleven van kapitaalvereisten of andere wettelijke vereisten zoals solvabiliteits- of liquiditeitsvereisten voor financiële instellingen;
- lopende wettelijke of gerechtelijke procedures tegen de entiteit die, als zij worden toegewezen, in claims kunnen resulteren waaraan de entiteit waarschijnlijk niet zal kunnen voldoen;
- veranderingen in wet- of regelgeving of overheidsbeleid die de entiteit naar verwachting nadelig zullen beïnvloeden;
- rampen waarvoor men niet of onvoldoende verzekerd is.

De significantie van dergelijke gebeurtenissen of omstandigheden kan vaak door andere factoren worden beperkt. Het effect van de onmogelijkheid van een entiteit om haar normale schulden af te lossen kan bijvoorbeeld worden geneutraliseerd door plannen van het management om op andere manieren adequate kasstromen in stand te houden, zoals het afstoten van activa, schulderschikking, dan wel door het verkrijgen van aanvullend kapitaal. Op soortgelijke manier kan het verlies van een belangrijke leverancier worden beperkt door het aanboren van een andere geschikte toeleveringsbron.

Bijlage 3:

Nadere uitwerking van aanvullende controlemaatregelen (hoofdstuk 12)

In aanvulling op de aanvullende controlewerkzaamheden die paragraaf A16 van Standaard 570 noemt, zijn meer specifiek de volgende controlewerkzaamheden relevant:

- het analyseren en met het management bespreken van kasstroom-, winst- en overige relevante prognoses;
- het analyseren en bespreken van de laatste beschikbare tussentijdse financiële overzichten van de entiteit;
- het lezen van de voorwaarden van de zekerheidstellingen en leningsovereenkomsten alsmede het vaststellen of deze eventueel zijn geschonden;
- het lezen van notulen van de vergaderingen van aandeelhouders, van de met governance belaste personen en van relevante commissies op aanwijzingen voor financieringsmoeilijkheden;
- het verzoeken om inlichtingen bij de juridisch adviseur van de entiteit met betrekking tot het bestaan van rechtszaken en claims, alsmede de redelijkheid van de beoordelingen door het management inzake de uitkomst hiervan en de schatting van de financiële implicaties hiervan;
- het bevestigen van het bestaan, de rechtsgeldigheid en de afdwingbaarheid van overeenkomsten teneinde te voorzien in of ter behoud van financiële ondersteuning met verbonden partijen en derden, alsmede het beoordelen van de financiële mogelijkheid van die partijen om aanvullende financieringen te verschaffen;
- het evalueren van de plannen van de entiteit om met onuitgevoerde opdrachten van klanten om te gaan;
- het uitvoeren van controlewerkzaamheden met betrekking tot gebeurtenissen na de einddatum van de verslagperiode teneinde gebeurtenissen te identificeren waardoor de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven, wordt beperkt of anderszins beïnvloed;
- het bevestigen van het bestaan, de voorwaarden en de adequaatheid van leningsfaciliteiten;
- het verkrijgen en beoordelen van rapportages over regelgevende/toezichhoudende acties;
- het bepalen van de adequaatheid van steun voor de eventuele geplande afstoting van activa.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Antonio Vivaldistraat 2
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E nba@nba.nl
I www.nba.nl